

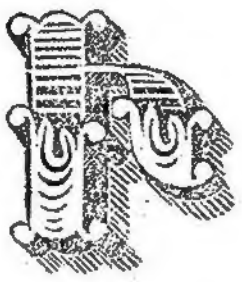
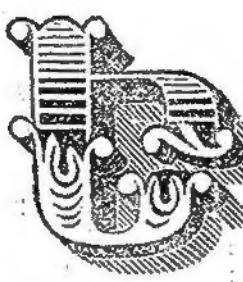
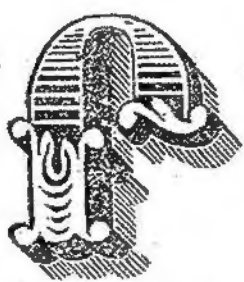
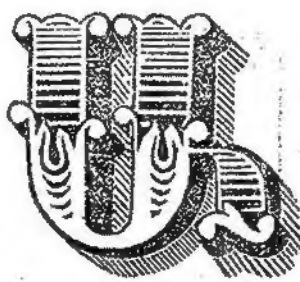
ՀԱՏԸ 5 ՄԻԼԻԵՄ

ՔԱՆԱԳԻՆ

Տարեկան վեցամսեայ	
6949800	2.0. 80 40
ԱՐՏԱՍԱՀԱՄԱՆ	ձր. 20 10

ՇԱՆՈՒՅԻՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵՆ ՏԵՐԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏՈՒՍԵՐԻ ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԴՀԵՐՈՒ ՕՐԿԱՆ

40 ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԵՄԲԱԾ ԵՐԵԲ ԱՆԳԱՄ

ԽՐԱԿԱՐԴՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏՆՕՐԵՆՈՒԹԻՒՆ

Տարա Ապրի Տարա, Թի 16

ԱՂԵԲՈՒՆԵՐԻՆ

ՀԱՍՏԸ

Journal ARAV

B. P. № 600

Alexandrie, EGYPT

ՀԱՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄ ԶԵՆՈՒԹԻՒՆԵՐԸ ԶԵՆ ՎԵՐԱԴՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՏՆՕՐԵՆ-ԽՐԱԿԱՐԴՈՒՆՆԵՐՆԵՐ՝ ՎԱՀԱՆ ԹԵՐԵԱՆ

ՅԱԽԻՆ ՊԱՏՃԱՌՆ ՈՒ ԴԱՐՄԱՆԸ

Բ.

Ո՛չ. վերապահութիւններու և բառերը ծածմէիւ առեւը չէ ա՛լ... Կ'ըսեմ թէ անցեալին մէջ մեզի համար աղետալի եղաւ մէկէ աւելի յեղափոխական կուսակցութիւններու գոյութիւնը: Կ'աւելցընեմ թէ, այսօր, այս ժամուս, աւտիկա ամենամեծ ամօթ մը և ոճիր մըն է: Ու կ'երգակցենք յայտարարելով՝ թէ միակ հատուցումը և մեծագոյն օգուտը զոր մեր կուսակցութիւնները կրնան գեռ այսօր ընել այս ազգին իրարու հետ իրենց ամբողջական միութեամբը, իրենց անվերապահ ձուլումովն է...

Ասիկա իմ անձնական խորունկ համոզումն է որ ամիսներէ ի վեր, ու թերեւս շատ աւելի հինէն, ծընած է ու կը հասունայ մաքիս մէջ: Զայն հիմա թուղթին վրայ դրած պահուս կարծես կենդանի էակ մըն է որ կը շարժի ու կը պոռայ...

Կուսակցական մըն է որ այս յայտարարութիւնը կ'ընէ, առանց իր կուսակցական ընկերներէն ո՛չ մէկուն ոչ հաղորդած, ոչ հաւանութիւնը առած ըլլալու: Գուցէ դժուար չէր անոնցմէ մէկ քանին կամ շատերը համազօր, բայց առկէ ինչ օգուտ, ինչ օգուտնոյն իսկ ամբողջ կուսակցութիւն մը այդ գաղափարին բերելով՝ եթէ միաժամանակ ուրիշ կուսակցութիւններ ևս նոյն փափաքով անոր ընդ առնէ չեղլան: Արդէն երբեք կուսակցութիւն մը առանձին պիտի չառնէր այդ քայլը՝ որ նպատակին համար և իրեն համար զանազան պիտի ըլլար:

Այս աղաղակը կ'ուղղուի, հետեւաբար, բոլոր կուսակցականներուն, Հնչակեանին ու Գալաթիականին, Վերակազմեալին ու Ռամկավարին, որոնց մէջ անկարելի է որ այս զգացումը բաժնորեն չգտնուին և որոնցմէ միայն մէկ մէկ հոգիի այս մտքով արտայայտուիլը կրնայ աւելի դուրս տեսնել քան ամբողջ կուսակցութեան մը սոյն գաղափարին յարումը և պատրաստակամութիւնը զայն գործադրելու...

Պիտի ըսուի թէ քսան տարուան փորձառութիւնը ցոյց տուաւ որ անկարելի է առիկա... Պիտի պատասխանեմ. — Այսօրը կը նմանի քսան տարի, տարր տարի, մէկ տարի կամ նոյն իսկ մէկ ամիս առաջաւան օրին: Այսօր ինչ օր է, գիտե՛ք, եղբայրներ: Մեր ազգը սպաննել կ'ուզեն կոր և օգաննելու վրայ են այնտեղ: Խօսք չկայ, չափազանցութիւն չէ, պատկեր մը չէ առիկա... Միայն թէ, ազգ մը մարդու մը պէս չըլլալուն և միակ գլուխ մը չունենալուն չեն կրնար մէկ անգամէն զայն սպաննել, որ-

քան ալ դահիճները բազմութիւն և զէնքերն ու միջոցները շատ ըլլան: Իշխաններ, գլուխներ պէտք է փրկենք մենք ալ, կրցածնուս չափ շատ ինչպէս թշնամին կրցածին չափ շատ կտրել կ'ուզէ կոր: Մե՛ղք են, խե՛ղճ են, մեր եղբայրներն են առանք, մեր ազգին միացողներն են զորս դահիճը ուզեց բայց չկրցաւ դեռ սպաննել ու կամ կը մնան կէս-մեռած, անօթի և մերկ՝ այն դժոխսալուծի դնտանին մէջ որ Թուրքիան է, կամ փոխքան են դահիճին սուրէն և նոյնքան անօթի ու մերկ՝ բայց դանի դահիճին ձեռքէն ազաւտած ըլլալու վտանգութեամբը՝ եւ կեր ինկեր են աղառ տեղեր, յուսալով որ իրենց ազգին անվնաս, ապահով, ազնուն չգարնուած, երջանիկ մասը պիտի օգնէ իրենց, պիտի թող չաւայ որ ապահովութեան մէջ ալ իրենք սպաննուին՝ ինչպէս անդին սպաննուողին մէջ... Մե՛ղք են... և մե՛ղք է մանաւանդ ազգը, եղբայրներ, ազգը զոր անոնք և անոնց ու մեր ամենքիս հայրերն ու պապերը, մայրերն ու մամերը, դարբարու և դարբարու մէջէն բերել հասցուցեր են մեզի, և զոր փրկելը, թէպէտ կուտորակուած, թէպէտ շատ պակասած, մեր ձեռքն է, հաւատացե՛ք, ազգին միացողը խաղաղ հատուածներուն մեր ներշնչելիք ուղիէն, առանց մէջ մեր ստեղծելիք ոգեւորութենէն, անոնց մեր ընել տալիք զոհողութենէն է կախուած... Կը տեսնե՞ք սակայն թէ իր ստուար մեծամասնութեամբը ինչ վիճակի մէջ է, ինչ գիւրք է բռնած մեր խաղաղ և ապահով ժողովուրդը որ կուրծքէն է ու Արտաշէսեան, որ կրնար շատ բան ընել ու չընէր, որմէ կը դանգաժուինք ամենքս, կը գանգաժուինք իրենք չընողներն ալ...

Զոհողութիւն կ'ուզենք իրմէ, դու՛ հոգութիւն դրամի և զոհողութիւն աշխատութեան, և մենք որ կը պահանջենք զայն իրմէ չենք զոհեր աւելի պղտիկ բան մը, մեր կուսակցական եսերն ու պիտակները... Միանալ, ձեռք ձեռքի, սիրտ սիրտի տալ կը յորդորենք անոր, և մենք կը շարունակենք իրարմէ հեռու փախչել, իրար առեւ և իրար հարուածել նոյն իսկ: Ալէքսանդր մեծ է, հրդեհը տուններնիս պատերէն է, եկեք օգնեցէք որ զայն մարենք՝ կ'ըսենք անոր, ու ամէն մէկերնիս այս կոյր անոր ուղղած ատեն իսկ, կը կուրծք իրարու հետ՝ այսպէսով շուարումի, թերեհաստութեան և յուսահատութեան մատնելով զայն և թողլով որ անդին առեւը այրի ու հատնի... Հարուածներէն միայն կը գանգաժուինք, որոնց ըրած զրգանքն աւելի զգալի է՝ ընելիք օգուտնին աւելի չօշտփելի ըլլալուն

համար: Բայց չէ՛, տեսե՛ք, ամբողջ ժողովուրդն է որ իր ստուար զանգուածներովը բարոյալքուեր է և ինչպէս որ հարուածն իր դրամը՝ ինքն ալ իր աշխատութիւնը չի տար, ո՛չ այստեղ ինքնաբերաբար կարմիր-խաչերուն կը ներկայանայ երթալու մեր հիւանդ դաղթականները դարմանելու համար, ո՛չ այնտեղ՝ Կովկաս՝ գիւղերու մէջ՝ ցրտուած հազարաւոր փախստականներ: Բուն հոգ կը տանի առանց ուճի կի, ընդհակառակը ուճիկ կը պահանջէ ու ձօն ուճիկ թէպէտ ինքն ինքն մտաւորական կը կոչէ...

Ինչ ցաւ է այս, կոտորածի ցաւն չափ խորունկ ցաւ... Ըսե՛ք, ինչպէս եղաւ սր չփրցանք և չենք գիտեր տակաւին՝ թէ մինչ մըրցումը քիչ ու շատ դարձելու եռանդ մը կ'ստեղծէր մեր շարքերուն մէջ, մենք դուրս սակայն ազգէն ահա գին մասին մէջ մեր այդ մըրցումներն ու անոնց բոլոր անխուսափելի հետեւանքներն ընդհակառակը կը մեղցնէին եռանդը, կը մեղցնէին սէրն ու հաւատքը ազգին հանդէպ... Երեկ բարեկամ մը, Սուտանէն, հարուածները զոհողութեան մղելու միջոց մը գտած ըլլալ կը կարծէր՝ ըսելով. «Համազօնցէք փոխանակ անարգելութեան» Ինչպէս համազօն, ինչո՞վ համազօն... Երեկ, օգտակար ըլլալու բովանդակ բարի կամքն ունեցող, սրտցաւ ու կարող առաջնորդ մը՝ անհուն ճիգ թափեց, նոր ձեռք և նոր միջոց ստեղծեց իր թեմին ժողովուրդը աւելի մարդկային և աւելի հայկական զգացումներու բերելու համար. — Ինչ եղաւ արգիւնքը, ինչ կը յուսաք որ ըլլայ...

Միակ միջոցը, յոյսը զոր կրնանք ունենալ՝ մեր միութեամբը ժողովուրդին միութեան օրինակ ըլլալուն և զայն ոգեւորելուն մէջն է: Կը հրաժարե՛ս, հրաժար, դու՛ն Հնչակեան, դու՛ն Գալաթիական, դու՛ն Ռամկավար ըլլալէ՛ յիշեցնելու համար թէ միայն Հայ ես, ցաւատանջ ու ցաւի դարման տանելու կոյուած Հայ մը: Չե՛ս կրնար. երթա՛ւ-բարով ուրեմն, և թո՛ղ երթա՛ւ-բարով այն ազգին ալ որ քեզի պէս զաւակներ է ձեռք: ... Թո՛ղ աշխարհի արհամարհանքն ու նողկանքը, և մահացող միլիոնաւոր եղբայրներու ու քոյրերու արիւնն ու անէծքը ջուր և քու սերունդիդ վրայ ըլլան...

Աղեքանդերայ Հայուհնայ Կարմիր-Խաչը այս շարժումն աւելի քան Բոք-Սախա 100 անկողնի ծածկոց և մէկ հալ զանազան զինատեղէններ: Միութիւնը բացառիկ հանգամանակութեան մը ձեռնարկած է Բոք-Սախաի գաղթականներուն՝ վերականգնելու համար և այս նպատակաւ շնորհակալութեամբ ընդունած է հետեւեալ նուէրները: Տխրեք Յ. Մուրադեանց Ե. 2. 1000, Գ. և Կ. Մելիքեան 1000, Հ. Պարթեան 500, Գ. Սարգիսեան 1500, Գ. Խիւրիան 500, Բ. Նազարեթեան 200, Բ. Աղաւթեան 200, Պ. Մուրադեան 200, Հ. Նախապետ 200, Բ. Յակոբեան 800, Ոսկ 1000, Տիկ. Գ. Կամարաբեան 1000, Տ. Տ. Կամարաբեան 500:

ՎԱՀԱՆ ԹԵՐԵԱՆ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ԴԻՐԲԸ

ԵՒ ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅԵՐԸ

Այս տողերը խմբագրուած պահուելով, Պուլկարիոյ իր բանակը շարժման մէջ դրած է և պաշտօնապէս կը յայտարարէ թէ «ընկեալ չէ զոգրութիւն մը» պահել կ'ուզէ: Կրնայ սակայն պատահիլ որ, ներկայիս գիւղ «Արեւ»-ին մէջ չի հրատարակուած՝ պուլկար գործերը Սերգիոյ վրայ յարձակին և պուլկար կառավարութիւնը իր ոյժերը միացնէ աւստրո-գերմանութեամբ բանակներուն:

Թէ այս պատահականութեամբ որքան սխալ ըզրաբանութեան մը հետեւած և իր հակառակ հետեւած որքան հակառակ շարժման կ'ըլլայ Պուլկարիոյ ատիկա մօտիկ ապագան ցոյց պիտի տայ անշուշտ: 1913ի Պալեստինայ երկրորդ պատերազմին, Պուլկարիոյ բարեկամները ցաւօք հաստատուելէն թէ օրուան կառավարութիւնը սրբան անհաշիւ գործի ձեռնարկեց, առանց չափելու հեղինակաւոր միացեալ ոյժերը և առանց մանաւանդ կանխաւ ապահովելու Ռուսմանիոյ տրամադրութեանց մասին:

Միեւնի էր յուսալ որ այս գառն և շատ թաքմ գառն աւելի՛ խոնձ ու մահաւանդ աւելի՛ զործնական պիտի դարձնէր Պուլկարիոյ պետական մարդիկը: Բայց եթէ «ընկեալ չէ զոգրութիւնը» ստիկ պատերազմ մըն է, ինչպէս ընդհանուր կերպով կը կարծուի, և եթէ Պուլկարիա պատերազմը հրատարակէ կամ հրատարակած է արդէն Դաշակից պետութեանց դէմ, ապիկա դժբաղդաբար կ'աւաղուցանէ որ անցեալին դասը ո՛ր է նշանակութիւն չէ ունեցած երկիրը կառավարողներուն վրայ և Պուլկարիոյ տրամաբանօրէն պիտի ենթարկուին գործուած արալին հետեւանքներուն:

Պուլկարիոյ ընթացքը մեզ Հայերս անուղղակի կերպով կը շահագործէ և կը յորդէ, սա՛ անպակաս ժամանակագրորէն արդարային սուղին ամենազանա օրերուն մեղի կը արուի տեսնել որ այս երկիրը մեր ամենէն ոխերիմ թշնամիին, մեր ամենէն անադրոյն դահիճին, Թուրքին հետ դաշինք կը կոչէ և իր ոյժերը այս վերջնայն կը միացնէ կոտորելու համար Պուլկարիոյ թշնամ և Պուլկարիոյ անհամար պայքարող Դաշակիցներուն դէմ:

Ինչ որ ալ ըլլան սակայն մեր զգացումները այս մասին, մենք խորհուրդ պիտի տայինք ինչքէն քեզի պէտք կայ խորհուրդի — մեր Պուլկարիայ ազգայնոց՝ բոլորովին չեղօք դիմք մը բռնել այս պայքարին մէջ և օ՛ր է թէ որ դէմ հակումներէ բոլորովին զոգրաշատի Պէտք չէ մոռնալ որ անդուրյն Հայերս ըստ մեծի մասին առժամայ հիւրեր են որոնք իրենց զօրազուրթեան օրերուն երկրին համակիր ասպնջականութիւնը վայելեցին, ուստի իրենց արուած չէ պետութեան ներքին թէ արտաքին զաւթաբանութեան մէջ ո՛ր է դեր տալանքն, նոյն իսկ ներքին զգացումներու արտայայտութեամբ:

Պուլկարիայ յիշու եւ որ, ինչ ալ ըլլան այսօրուան և վաղուան զաւթաբանական անցողաբանքը, Պուլկարիոյ ժողովուրդը Թուրքերը ներքնապէս կ'ատէ, այսպիսի կը բաւէ որ Հայերս բաւականաչափ իրենց անձնական գործերովը զբաղի և իրենց ցեղին տէրտուլ մօրմօքի միայն:

ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ
Վիքի, 26 Սեպտ.

ՀՈԳԵՒԱՐԲ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

ՍԱՐԱՌԱԶԴԵՅԻՎ ՎԱԽԵՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Աստու բարգմանաբար կը հրատարակեն օտար վաւերական աղբիւրի գրութիւն մը, որ Ռուսի վայրագ կառավարութեան կողմէ Հայաստանի Հայ ազգաբնակչութեան բնագոյնովին միկ ընդհանուր պակեքը կը ներկայացնէ:

«Արեւ»-ի մեզ պարբերաբար հրատարակուած մանրամասն տեղեկութիւններէն վերջ, այս վաւերաբար մեր ընթերցողներուն համար մասնաւոր նորութիւն մը չի ներկայացնել, բայց եւ այնպէս անկիւղ չզարդի իր կարեւորութիւնը ունենալի՝ իբրեւ օտար վկայութիւն մը Թուրքիոյ Հայութեան մարտնչութեան:

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ» ՏԵՐԵՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ՀԱՅԵՐՈՒ ՊԱՄ ՀԱՄԱՐԱԿԱՐԴՈՒՆ ԵՒ ԱՆՈՒՆՑ
ԲՈՒՆԻ ԽԱՄԱՐԱԿԱՐԴՈՒՆ

Թուրքիոյ հայաբնակ գաւառներէն կը տեսնուի նոր տեղեկութիւններ: Այս տեղեկութիւնները քաղուած են անտաւտաւ ի վանքէն և գրեմք:

Հայաստանի ըզրաբանաւոր ազգաբնակչութիւնը կազմող Հայեր, հարեւրհաւ զարներով տարաբնակեցան իրենց հայրենիքէն և ազատութեան դէպի հարաւ: Այս տարաբնակեցումը խիստ սխալմանով կերպով կատարուեցան անցեալին իշխանութեանց կողմէ, Ապրիլ ամսոյ սկզբնաւորութենէն ի վեր, նախ սկսան վերաթափ ընել բոլոր գիւղերուն և քաղաքներուն Հայ բնակիչները, այս նպատակին համար գործածուեցան բացի ոտաւ հոտներէն՝ թանաքի յատկապէս առատ արձակուած ոճրագործներ՝ որոնք Հայերը զինթափ ընելու պատրուակին տակ, մարդասպանութիւններ գործեցին և աւտուր շարժարաններ ստեղծ անոնց: Այստեղեկութիւնը թանաքիցի Հայերը, պատրուակելով որ անոնց զով զրուտուած են զէնքեր, գիրքեր կամ հայ զաւթաբան կուսակցութիւններէն մէկուն պարզ մէկ յիշատակութիւնը, ևն, և առանց չգոյալութեանը հարստութիւնը զամ ընկերական զիրքը բաւական կը նկատուէին իբրեւ պատրուակի Անիէ վերջ ձեռնարկուեցաւ տարաբնակեցումը, ազատելու պատրուակաւ իրենց քաղաքներէն դուրս հանուեցան անոնց որոնք չէին բանաւարկուած կամ անոնք որ՝ առ ի չդոյն փառախաղաղ արձակուած էին, առանց շարժուելու, և անոնցմէ ո՛չ մէկը կրցաւ ազատել մահէն: Մեկնուածքն առաջ, իշխանութիւնը պաշտօնապէս անոնց վրան կը խուզարկէր ու գտած գրամը կամ արեւմտաւոր աւարականները կը դրուէր: Ընդհանրապէս զանոնք կը կապէին առանձին կամ 5-10ը միասին՝ նարբերելով մէջէն մահուան ծերեր, կիներ և տղաներ, նկատուեցան իբրեւ անտէր ինչք և մահաւանդ ժողովուրդին տրամադրութեան տակ գրուեցան: Արեւելէն բարձր պաշտօնատարէն միջնաւ հասարակ գիւղացիներ կ'ընտրէր իրեն հանելի երեւցող կիներ կամ տղիկը և իրեն կնութեան կ'առնէր, բռնի զայն իսլամացնելով: Գաղով պղտիկ տղաներուն, անոնցմէ ուղղանուն չափ կ'առնէին, իսկ նկատուեցան ծամբայ կը հանուէին սովալուրի ու առանց պաշարի, որպէսզի եթէ հրատախուժներու անգթութիւնն ազատուէին, անօթութիւն մտնէին: Տեղաբնակեցութիւնը նշանակուեցաւ մէկ կոտորածներ տուիլ ունեցան, մահաւանդ Մերձիկի մէջ, և ազգաբնակչութիւնը համանման վայրագութեանց ենթարկուեցաւ:

Կարբի, Բաղէշ, Սնքատիոյ և Տեղաբնակիւր մէջ, տեղական իշխա-

նույն ժամանակը տարադրուողներուն դի-
րութիւնները տալիս, այսինքն 5-10 օր
պայմանաւաճառ, իրենց ստացուած քանակ-
մասամբ ծախսելու օրոշոյնով թիւն է, ըն-
տանիքներէն ուսման համար մէկէնկ սոյն
վարձելու թոյլտուութիւն. բայց մէկ
քանի օր վերջ սայլերը դա՛նքը կէս-
ճամբան կը ձգէին ու քաղաք կը վերա-
դառնային: Այսպէս կաղովուած կարուստ-
ները՝ յաջորդ օրը կամ երբեմն մէկ քա-
նի օր վերջէ՝ կը հանդիպէին զինուած
խումբերու կամ մահախաղաղ դիւղա-
ցիներու որոնք բոլորովին կը կողա-
տէին զերկերը: Չինուած խումբերը կը
միանային ստիկաններուն հետ ու կը
սպաննէին կարուստներուն մէջ զանազան
արդէն սակաւաթիւ այրերը կամ երկ-
ստասորդները: Կատուանդէին կիները,
մանկամարդ աղջիկները և տղաքները,
կը թողնային միայն պատու կիները, օ-
րոնք օտար խումբներու կողմէն տալի կը
մղուէին խաղաղանքի հարուածներով և
որոնք կէս-ճամբան ստիկանի կ'ըլլային:
Այնպէս տեսնուեցաւ մը կը պատմէ թէ Կար-
նայ նահանգէն տարադրուած կիները
քանի մ'օրէ ի վեր լքուած էին նար-
բերդի դաշտին մէջ ու ամենքն ալ սո-
վաման կ'ըլլային (օրական 50-60 հոգի):
Իշխանութիւնները հազիւ մէկ քանի
մարդ զրկեցին զանոնք թաղելու հա-
մար, այն ալ որպէսզի մահախաղաղ աղ-
ղաքահալութեան անողջութիւնը չլտան-
գուէր:

Դեռստի աղջիկ մը կը պատմէ թէ,
երբ Մարդուանի, Ամասիայի ու Թագա-
րանի կիները Չար-Գըլլա հասան (Սեբաս-
տիոն և Կեսարիոյ մէջտեղ), կատալի-
զատան առջեւ իսկ երկուսն սեռէ մահ-
կիկները բռնի խլելին իրենց մայրերէն
ու զանոնք փակելով սրահներու մէջ՝
կարուստէն հրամայեցին իր ճամբան
շարունակել, ահաւանտու լուր տուին
չօքալայ զիւղերուն թէ ամէն մարդ
կրնար իր ուզած տղաքները առնել: Աղ-
ջնալը և իր ընկերուհին ալ այս-
պէս առեւանգուեցան և տարուեցան
Թուրք սպայի մը կողմէ: Կանանց և
տղայոց կարուստները այսպէս իրենց
հասած քաղաքին կամ գիւղին կատալի-
զական շէնքին առջեւ ի տես կ'ըլլե-
րուն, որպէսզի մահախաղաղները ա-
նոնցմէ ուղածներն ընտրեն:

Բաքիդէն մեկնող կարուստը այս
կերպով քիչ քիչ պակսեցաւ և մնացեալ
կիներն ու տղաքները երբեքայնք առեւ:
«Քիւմախ-Պողադը կոչուած տեղը Եփրատ
գետին մէջ ձգուեցան: Գերմանական
Կարմիր խաչի երկու հիւանդոսպարանի-
ներ, խորապէս յուզուած այս բարբարո-
սութիւններէ և ուրիշ նմանօրինակ
արարքներէ, իրենց հրաժարականը տը-
ւին: աստեղ և Փոլսի գաղաղալով անձամբ
ներկայացան մէկ քանի գետապետան-
ներ ու այս խուժուած արարքները պատ-
մեցին:

Այս բարբարոսութիւնները զորոնե-
ցան ամէն տեղ և այսօր ճանապարհորդ-
ները այս նահանգներուն ճամբաներուն
վրայ շայնքերու հալածարար զիւղներէ
զատ ուրիշ բանի չեն հանդիպել: Մահ-
մաական ճամբորդ մը, Մալաթիայէ Սե-
բաստիոն իր ճանապարհորդին վրայ որ 9
ժամ կը տեւէ, մարդերու ու կիներու
գիւղերէն դատ ուրիշ բանի չ'անդիպե-
ցաւ: Մալաթիոյ բոլոր այրերը հոն բեր-
ուած և խողովուած են, բոլոր կիները
և տղաքները բռնի իսլամացուցին: Ոչ
ոք կրնայ այս կողմերը ճամբորդել, զի
ամէն մահախաղաղ, մահաւանդ զինուա-
լուծները և օտարները, իրենց պարտ-
քը կը նկատեն հանդիպած քրիստոնեան
անմիջապէս սպաննել: Վերջերս Զօրայ
և Վարդէս, օսմանեան բարձրագոյն ին-
կու հայ երեսփոխանները՝ որոնք Պատե-
հադական Ատուանիին առջև դատարան
համար Տիգրանակերտ կը զրկուէին, հոն
հասնելէ առաջ սպաննուեցան Հալէպի
մօտերը: Այս նահանգներուն մէջ մահ-
մաականի անուշով միայն կարելի է
ճամբորդել հիմա: Կանանց մասին աւելի
վերը խօսեցանք, աւելորդ կը նկատենք
աւելի երկար խօսել, քանի որ տեսանք
թէ ո՞րքան քիչ արժէք կ'ընծայուի ընդ-
նահապապ մարդկային կեանքին:

Հայ զինուորներն ալ միեւնոյն
բաղդին արժանացան Արդէն անոնք ա-
մէնքն ալ զինաթափ եղած՝ ճամբաներու
չինութեան կ'աշխատուէին: Հաւատարմ
արքերէ գիտնէր թէ Կարնայ նահանգին
հայ զինուորները, որոնք կարեն-նայնկա

որմին վրայ կ'աշխատէին, բոլորն ալ
շարքուած են: Նմանապէս Տիգրանա-
կերտի հայ զինուորներն ալ շարքուած
են Տիգրանակերտ-Ուրբան և Տիգրանա-
կերտ-Սարգիսի ճանապարհադիմներուն վը-
րայ: Միմիայն խաղաղութիւն 1800 հայ և-
քրիստոնեաներ իրեն զինուոր Տիգրանա-
կերտ զրկուեցան՝ որպէս թէ այնտեղ աշ-
խատեցնելու համար, ասոնք ամէնքը կո-
տորուեցան Արդէնի կողմերը: Ուրիշ տե-
ղերուն հայ զինուորներէն լուրերը կը
պակսեն: Բայց տարակոյտ չի կայ որ ա-
նոնք ալ միեւնոյն բաղդին ենթարկուած
են:

Չանապախ քաղաքներու մէջ, բան-
տեղու խորը մտղուած Հայերը կախա-
ղան հանուեցան: Անցեալ ամիս միմիայն
կեսարիոյ մէջ մէկ քանի տասնեակ Հա-
յի կ'ախուսեցան:

Շատ քիչ տեղեր, հայ աղքատակա-
թիւնը իր կեանքը փրկելու համար ու-
ղեց խլամութիւնը ընդունել: Բայց այս
անգամ այս զինուորները զիւրաւ չ'ընդուն-
ուեցան, ինչպէս նախընթաց մեծ
կոտորածներուն ժամանակը: Սեբաստիոն
մէջ, խլամական ուղղութիւնը հետեւեալ
պայմանները ստեղծուեցան. մինչև 12
սարեկան իրենց տղաքները յանձնել
կատալարութեան, որ իր վրայ կ'առնէ
զանոնք իսլամ որբանոցները տեղադ-
րելու հոգը, և ընդունել խաղաղութիւն-
նը՝ երկու հաստատուելու համար այն-
տեղ ուր որ կատալարութիւնը իրենց
ցոյց տայ:

Սեբաստիոն մէջ այս մարդերու հա-
ւատարմութիւնը չ'ընդունուեցաւ. իսկ
գաղով կիներուն, պատանիներուն, իրենց
խլամայման պատուի ներկայութիւնը
մահախաղաղութիւնը որ յայտարարէ թէ
յանձն կ'առնէ իրեն կ'առնէ անոնք
զայն: Բազմաթիւ հայ կիներ նախընթ-
ացին իրենց զինեցիկ մահկանանքով
միմիայն Սեբաստիոն մէջ անձնասպան
Էւլալ Եփրատ գետը նետուիլ և կամ
իրենց ստիկաններուն մէջ անձնասպան
Էւլալ Եփրատ և Տիգրիս հաղարար Հայե-
րու զերեղմանը եղան:

Սե. Մուու քաղաքներուն մէջէն,
ինչպէս Տրապիզոն, Սամսոն, Կիրսոն
են, այն Հայերը որոնք իսլամացան,
զրկուեցան ներքերը, զուտ մահախաղաղ
քրիստոնեաներն ունեցող քաղաքներու մէջ:
Շապիւր-Գարաբաղ, զէնքիկցութեան և
տարադրութիւն ընդգիմանալուն պատճա-
ռաւ, ուրիշութեան, և ինչպէս քաղա-
քին յոյնպէս զաւորներուն անողջ բնակ-
չութիւնը, Աստիկոնքն ալ միասին, ան-
զիջօրէն կոտորուեցաւ:

Մէկ խօսքով, Սամսոնէն մինչև Սե-
բաստիոն և Տիգրանակերտ Հայու հետքը չի
մնացած: Ինքնապէս մասը շարքուած է,
մէկ մասը առեւանգուած, և մաս մը
իսլամացած:

Պատմութիւնը երբեք արձանագրած
կամ յիշատակած չէ այսպիսի ահաւա-
ճուած մարդազոհ մը: Ժողով կը միտ
կարծել թէ Աղստիկ Համբար թագաւոր-
ութեան օրով՝ Հայերը երջանիկ էին:
Խաղաղութիւնը Առաջնորդ Անանիայ վարդա-
պետ Հաղարարեալեան, Մայիս ամսուան
մէջ ճամբայ հանուեցաւ իրեն աջօր,
բայց հազիւ քաղաքէն հեռացած էր,
խճողորմէն սպաննուեցաւ: Աւելորդ է
խօսիլ նահապարհուած միւս հայ եկեղե-
ցականներու մասին: Գաղով աղքատա-
կութեան, տարադրութեան, կեղեցիկները
կողոպտուեցան ու մեկնելի կամ անտի
վերածուեցան Արդէնի: Փոլսոյ մէջ ըս-
կանք են ծախել հայ եկեղեցիներուն: Կո-
ղովուտուած սրբալուստ անօթները և սպա-
ները, չորայէս Թուրքերը սկսած են Կ.
Պոլսի բերել տարաբնուի հայ մայրերու
դուակները:

Կիլիկիոյ աղքատակութիւնը թշ-
տուեցաւ: Հայիկի նահանգին ներքերը,
Տէր էլ Զօր կամ Գամսուկոս, և անտարա-
կոյս սովման պիտի կոչուի:

Այնքան է որ կատալարութեան ծը-
րադիրն է, միմիայն ընդ միշտ վերջ
տալու համար հոյակապ խնդրելի, ամ-
բող թուրքիոյ բողմանքի հայ աղա-
քականութիւնը բնաջինջ ընել: Եւ այս
ծրադիրը զորոնքութեան զրուեցաւ
մինչև իսկ Կ. Պոլսոյ չընկաներուն մէջ:
Թրքմ, Մ. Տ.

Հիմնադրուի Արդեանիցիոյ ցուցակ-
ներէն մեկնուած մէջ հրատարակուած «Կա-
րապետ Գարնիշի» 50 դրէ-ը՝ պէտք է
կարգուի «Գարնիշի Կարապետ» 50 դրէ-ը:
Ինչպէս կը խնդրէ մենք ուղղել զանա-
պետ Տ. Գեորգ Մարգարիտ:

ՊԱՆԴԱՆԱՆ ՀԱՆԳՈՅՑԸ

Վերջին իրադարձութեանց բացատրուի-
նը. — Հեռագիրներ:

Առաջ «Պանդանան Հանգիւղ» կ'ը-
սէինք, որ ամէն հանգիւղի պէս կրնար
և պէտք էր լուծուիլ խնդրով և հան-
դարտութեամբ: Ամէն անգամ, սակայն,
որ այդ լուծումը մօտեցած երեցաւ,
անտեսանելի՝ բայց ոչ անգուշակելի
ձեռք մը եկաւ նոր կնիքներ մտցնել
անոր մէջ, տարելով որ լուծումը զրո-
նելու աշխատողները ծայրէն վերակին
իրենց աշխատութիւնը:

Իրողութիւնները ծանօթ են, — Ա-
ւստի-գիւղերն այժմեան Սեբաստիոն ար-
շաւելու և մինչև Պոլսի հասնելու ըս-
պանալիքը, Պոլսի-Գարնիշի-ը համաձայ-
նութիւնը, Պոլսի-Գարնիշի-ը և Յունաստանի
զօրաշարժները, վէնիզիլուսի Գարնիշի-
նի-ը և իրենց իրար հետ զինուորային
հանգիւղի վիճակէն հանելով՝ ըրին զօ-
րկաւ մը, կամ աւելի զօրկան բացառ-
ութեամբ՝ կողմնաւոր հանգիւղ մը... Եւ
զինուոր թէ մենք Արդեանիցի ինչպէս
լուծեց այդ հանգիւղը:

Մինչև այսօր, այս վայրկեան (9
Հոկտ. շաբաթ ատուած) խնդրին կա-
ցութիւնը հետեւեալն է, զատելով եւ-
րոպական դաշնակից երկիրներու թեր-
թիւնը տեղեկութիւններէն և ստացուած
հեռագիրներէն:

Դաշնակից Պետութիւնը Պանդան-
ներու մէջ իրենց զինամարտական աշ-
խատութիւնը կը շարունակէին և ինչ-
դեմքին հետո չէին կարծիք փոխա-
րուած արդեանքին հասնելէ, երբ յանկարծ
պատահեցաւ պոլսիկարական զօրաշարժը:
Մինչև այն պահ, Դաշնակից զինամա-
քութիւնը յաջողած էր Յունաստանի
ընդունիլ ալ հողային որոշ փոփոխու-
թիւններու պայմանը՝ որով տակաւ ի-
րականացուած վրայ էր նաեւ Պանդան-
ներն հանգիւղի պլանին վերակազմութիւ-
նը: Այդ միջոցին, սակայն, զերման զի-
ւանադիմութիւնն ալ կը գործէր, թէ՛
Սօֆիայի և թէ՛ Աթէնքի մէջ: Աթէնքի
իր մասնաւոր ներկայացուցիչը՝ Պառոն
Շէնք, արգելադրէին հոլանդականութեամբ
ու դրամի ուժով՝ զի յաջողէր յայն հա-
րային կարծիքը երկուքի բամբել և
Պոլսի-Գարնիշի-ը և հողային զինուոր ըն-
լու պաղապարին դէմ զօրաւոր հոսանք
մը ստեղծել:

Սօֆիայի մէջ, Գերմանիա նոյն նը-
պատակին կը ձգէր տարբեր միջոցնե-
րով: Այնտեղ կ'աշխատէր զբողով Պոլս-
կարներու անդամներութիւնը՝ ըսելով
թէ Յունաստանի կողմէ Պոլսի-Գարնիշի-
ը զինուոր իրարեւութեան մէջ է, թէ
արդէն Սեբաստիոն պիտի ջախջախուի
և Յունաստանն ալ միասին, և թէ Պոլս-
կարները կրնան իրենց խոտորուածէն
շատ աւելին ստանալ Աւստրո-Գերմանիոյ
միջնորդութեամբ կամ գոնէ աչք զօրեղով ա-
նոնք-ընկերները: «Գերմանիոյ պիտի խո-
սի, կը զրէր զերման թերթ մը, և մեր
Պոլսի-Գարնիշի-ը բարեկամները պիտի լսեն ու
պիտի հասնան անոր ձայնը» Եւ Պոլս-
կարին, որ տրամադիր էր հանգիւղու,
հանգիւղ ու իր զօրաշարժը փոխու:

Բայց Դաշնակիցներն ալ որոնք ըրո-
րովն խուլ չէին, բան մը հասկցան
սակէ և Յունաստանը զրեցին զօրա-
շարժին զօրաշարժով պատասխանել զօ-
րածելով հետեւեալ միջոցը:

Յունիկը զաշխարհը կը արմատազեր
որ է թէ Սեբաստիոն Պոլսի-Գարնիշի-ն
յարձակում կ'ընէ պարտական է Պոլսի-
Գարնիշի-ը դէմ առ նուազն 150000 զօր զը-
կել: Այս պայմանաւ միայն՝ Յունաստան
ալ կրնար օգնել իրեն: Արդ, Սեբաստի-
ոնիցի-ը Աւստրո-Գերմանիաներու կողմէ
յարձակման ենթարկուած ըլլալով, հիմա
անկարող էր 150000 հոգի հանելու Պոլս-
կարին դէմ, որով Յունաստանն ալ կրնար
հեռագիր մնալ Աստի վրայ՝ Դաշնակից-
ները ըրին Պ. Վենիզիլուսի թէ Սեբաստի-
ոնը իրենց պիտի տան պէտք եղած
150000 հոգին: Եթէ Պոլսի-Գարնիշի-ը
Սեբաստիոն վրայ, Այս յանձնառութիւնը
կը խորանայ թագաւորին և ընդգիւղ-
դիւններու բոլոր տարադիմութիւնները, ո-
րով Պ. Վենիզիլուս կը զօրաւոր զօ-
րաշարժը հրամայել:

Կը թուի թէ աղիւս անանկալի բե-
րաւ Պոլսի-Գարնիշի-ը, որ սկսաւ ըսել թէ ինք
երբեք չէր միտքը չունի իր պաղապ-
հան զօրաշարժներուն դէմ, թէ իր զօրա-

շարժը սոսկ պաշտպանողական է, և մինչև
իսկ յայտարարեց իր մէկ դեպքներն
բերելով թէ իր նպատակն է զինու-
որութեամբ պաշտպանել իր սահմա-
նադրուած ընդդէմ աւստրո-գերմանական
արշաւանքին: Այն ատեն Դաշնակիցները
իրեն պահանջէին որ ընդունի, եթէ
անկողմ էին իր յայտարարութիւնները,
Սեբաստիոն և Յունաստանի կողմէ իրեն հ-
ղած զինուորները և զօրքը անմիջապէս
ցրուէ: Կ'ըսուի թէ Պոլսի-Գարնիշի-ը հաւանե-
ցաւ ասոր պահանջներով միայն որ իրեն
թոյլ տրուի իսկոյն գրաւել խնդրող ա-
ւստրո-գերմանիոյ ծրագրէն: Երբ այս պահանջը ի-
րաւամբ մերժուեցաւ՝ Պոլսի-Գարնիշի-ը երկ-
րորդ պահանջ մը ըրաւ. ըսաւ թէ Դաշ-
նակիցները իրենց զօրակն նոյն հողերը
և պահեն մինչև պատերազմին վերջը:
Կ'ըսուի թէ Դաշնակիցները դէմ չէին
այս պահանջին և կ'աշխատէին Պ. Վե-
նիզիլուսին խմատուն զործակցութեամբ
զայն գործակցելու ձեւ մը գտնել, երբ
յանկարծ յառաջ եկաւ Վենիզիլուսի Դաշ-
նիկին անկողմ, սոսկ պատճառաւ որ թա-
գաւորին կողմէ խորհրդակցութեան կան-
չուած Զարմիշի, Թէոֆիլի և Տրապի-
միսի նման անձինք հակառակեցան այդ
առաջարկին, ըսելով թէ Պոլսի-Գարնիշի-ը
բաւարար չունէր պահանջներու որ Դաշ-
նակիցները զօրակն Պոլսի-Գարնիշի-ը խոտ-
որուած հողամասերը՝ քանի դուր զօրա-
ւած չէին Յունաստանի խոտորուած
միւս հողամասերը...:

Եւրոպական վերջին թերթերը, ո-
րոնք մինչև Հոկտ. 2 թուականը կը
կրեն, կարծել կուտային թէ Դաշնակիցնե-
րը չէին ուզած որ ձեւակայ խնդր-
մը վերջին պահու ուղի և ամառվովին
կործանէ իրենց երկար աշխատութեանց
արդեանքը: Կ'ըսուի թէ անոնք լրջօրէն
նկատի առած էին Պոլսի-Գարնիշի-ը պահանջած
երաշխարհութիւնը տալու կարելիութե-
ան: Բայց թէ ինչպէս, ի՞նչ մի-
ջոցներով, զէ՞ք այս վայրկեանի չի
կրնար ըսուել տակաւին, ինչպէս նաեւ
չի կրնար գտնուիլ թէ ինչ որոշ կէ-
տի վրայ պատահեցաւ վենիզիլուսի Դաշ-
նիկին անկողմը:

— Աւելցնեմք այս կարծ լուսաբանու-
թեան վրայ ուրախ իրիկուան հետեւեալ
հեռագիրները:

Լոնտոն, 6 Հոկտ. — Պ. Վենիզիլու-
սի-ը, որ խորհրդարանին մէջ Յունիկներ
զաշխարհին վրայ խօսելով յայտարարեց
թէ զաշխարհին իր ուժը պահած է և թէ
անիկա պաշտպանողական զինակցութեան
զաշխարհին մէջ է որ երկու կողմերը
կ'ստիպէ փոխադարձաբար օգնել իրարու
և թէ յարձակման մը ենթարկուին: Մոք:

Լոնտոն, 6. — «Բէլ Մէլ Կաղէթի»
թղթակիցը Աթէնքի մէջ տեղեկացած է
Պ. Վենիզիլուսի հետ Այս վերջինին յայ-
տարարած է թէ իր հրաժարումն անիւտ-
ստիկի իրաւ. յոյնական զաշխարհին
մասին իր մեկնութիւնը թագաւորին
տուած մեկնութեանը հետ համաձայնե-
ցնելու անկարելիութեան հետեւանալու: Ի:

Աթէնք, 7. — Երեսփո. Ժողովոյ Վե-
նիզիլուսեան միջամտութիւնը ուժ պի-
տի տայ նոր Դաշնակիցներու զօրաւոր
վայրկեանին կնճառութիւններէ խու-
ստիկու համար:

Աթէնք, 7. — Քաղաքական պատաս-
խանատու շրջանակներու տեղեկութեան
նայելով՝ նոր Դաշնակիցներ զաշխարհու-
թիւնը պիտի ըլլայ զինուոր չ'ընդուն-
թիւն մը պահել Դաշնակից պետութեանց
հանդէպ նպատակաւ զիրար մը:

Ամսթերսմ, 7. — Սօֆիայէն ստաց-
ուած հեռագիր մը կ'ըսէ թէ Կ. Պոլսոյ
զերման արտասովոր դեպքան իշխան
Հօնէնի Սօֆիա հասած է իրեն հերբը
թագաւորին և յետոյ մեկնած է Պոլսէն
ուր քանի մը օր պիտի մնայ:

Աթէնք, 8. — Պ. Վենիզիլուս յայտ-
նեց իր կուսակցութեան պատկանող ե-
րեսփոխաններու թէ իշխանութեան
դուրը զաշխարհին ի վեր երբեք կատար-
եալ համաձայնութիւն մը չ'ուր: Դաշնակից-
ները իր և թագաւորին միջև: Միակ
խնդրող որուն վրայ կատարելապէս հա-
մաձայնած էին՝ Պոլսի-Գարնիշի-ը երկրորդ
զինքին պատճառաւ. ընդ. զօրաշարժի
խնդրին էր:

Աթէնք, 8. — Դաշնիկ յայտը հա-
ւաքուեցաւ ընդ. կացութեան և Սեբ-
աստիոնի հանդէպ Յունաստանի պարտա-
նութիւններուն վրայ խորհրդակցելու
նպատակ:

ԿԻԼԻԿԵՑԻՆԵՐԸ

ԲՈՐ-ՍՍՅԻՏԻ ՄԷՋ

(Սեփական քրքրակցութիւն)

Չարհաբարի

Այսօր տեղի ունեցաւ Սեբ. Հէնքի
Մաք-Մահոնի այցելութիւնը ատուածան
ժամը 10ի ատենները: (Մանրամասնու-
թիւնը ՏԵՍ «Արեւ» թիւ 66):

— Իրիկուան դէմ, Գարնիշի մեկնելէ
առաջ, Առաջնորդ Սեբաստիոն Էմբի հը-
րապարակին վրայ խուռն քաղմութեան
մը առջև գեղեցիկ ու քաջաւերական
խօսքեր ըրաւ ու օրհնեց ամէնքը: (ՏԵՍ
«Արեւ» թիւ 66):

— Հիւանդանոցը օրէ օր զգալի բա-
րեկիւսեւ ցոյց կուտայ, ու հակառակ
հիւանդանոցի թիւը մասամբ աւելցած
ըլլալուն, հիմակուան չէնքը ի վիճակի է
պատասպանելու եղանակները: Հիւանդանոցին
չափ ու աւելի դժուար կը տեսնուի դուրսի
վրան-գարմանատան մէջ, որ յանձնուած
է

Ö h u t g k p

Ulysses

ԿՐ ՊԱԹՈՒԻԻՆ ԱՄԷՆ ՏԵՂ.

18 տարիէ ի վեր Աղէքսանդրիւն
հաստատուած եմ: Ներքի, զարդա-
նկարի, նշանատախտակի [թապէլ],
իւլանկար պատկերներու և լուս-
նակարդական ֆօնիքս վերաբեր-
եալ կատարած աշխատութիւննե-
րովս զօժ թողուցած եմ Եւրոպացի
յաճախողներս Գինեթը միշտ Ա-
րաքներէն սուղ, իսկ Եւրոպացի
տըճիկատակիներէն աժան են:

Գրենքը խիստ չափաւոր են Մաս.
նաւոր ակռայի գեղեր ալ կը գըր-
ուին:

Կ'ստաննինն զոտնդուռններ ելեքարա-
կան Լոյսի և օդային կազի՝ Մեծաքանակ
և փոքրաքանակ վաճառում ամլին տեսակ
Լոյս արտադրող առարկաներու
իջնամուսլ աշխատող թիւն, խիստ
չափաւոր գինն

82, Rue Guinet Charkas (Boulac)
c/o École Arménienne
B. P. 1079 . Le Caire (Egypte)

Բիւնքօյ
 Միւնա
 Սուպիաքօ
 Թարրակօնէ
 Թիվօլը
 Թօրթէ Անուննիաք
 Վէլէրի
 Վիարթօնի
 Վիթէրպօ

ԽՆԴՆՈՂԱԿԱՆ ՍՆՏՈՒԿ

Նոյնպէս՝ խնայողութիւնը քաջաւել-
բելու համար հաստատած է Փոքր Խնայող-
ութեանց յատուկ ճիւղ մը որ կ'ընդունի
Ե. Ղ. 20էն Ե. Ղ. 25,000 տարեկան հա-
րիւրին 1 սովորով :

ստիճանի օգտուղիք

Գրեհ Թոմսոն 1886 թ. 293.—

»	»	1903	»	243.—
»	»	1911	»	249.—
Բուսմէի նշխարուդի			»	134.—
Բանաստ			»	92.—